

Martyrologij srijemsko-pannonске me- tropolije.

Piše Dr. Svetozar Ritig.

(Nastavak.)

Nipošto pako nije slučajno, da su se gotovo na isti dan (XII. kal. Sept. = 22. kolovoza) i u Foru Juliju (Cividalu) stavili kao zaštitnici ne samo sv. Hermagora, nego i Donatus, Romulus, Sylvanus i Venustus, i to je moralo biti još u drevno doba kršćanskoga vijeka, dok o imenu sv. Hermagore nije bio spleten kasniji roman, koji ga je učinio učenicom sv. Marka. Istina to štovanje ovih svetitelja u Frijulu nemamo mi zajamčeno u Jer. martyrologiju, ali nam ga svjedoči lokalni officij frijulski, vrlo drevan, ab immemorabili tempore. U starom naime brevijaru frijulskom, koji je bio u porabi tamo do trijentskoga koncila, u jednom rukopisu, koji se je čuvao u onamošnjem kaptolskome arhivu, našli su koncem XVII. vijeka Thomas Minisus, frijulski kanonik i talijanski historičar Philippus a Turre (kasnije biskup u Adriji 1702—15) acta ss. Donati, Romuli, Sylvani, Venusti et Hermogenis, koja po svim znakovima sudeći sižu u IV. kršćanski vijek. Bollandiste su ih objelodanili u Aug. IV. p. 412., 413.

Medju tim kao frijulski officium, spaja i Jer. martyrologij obe skupine svetitelja na jedan dan i to II. Id. dec. »et alio loco ermoginis et aliorum XXII.«

Dakle u Concordiji su već u V. vijeku bili poznati sv. Donat, Sylvan, Romul; u Akvileji sv. Hermogenes, a drugdje n. pr. u Foru Juliju bile su obe skupine zajedno svetkovane.

Podjimo sada još dublje — na dno samim ovim vrelima. I ako ne spada u okvir ove radnje ispitati akta mučenikâ, o kojima govorimo, ono da dodjemo do cilja, moramo se ovim sredstvom poslužiti. Dvoja imademo akta: a) S. Hermagorae episcopi et Fortunati

archidiaconi martyrum Aquilejae sub Nerone (Jul. III. 251—5; i Analecta Boll. II. 311—6); b) SS. Donati, Romuli, Sylvani, Venusti et Hermogenis martyrum sirmiensium sub Diocletiano (Aug. IV. 412—3). O medjusobnom snošaju obih ovih akta postavljamo dvije teze:

I. Akta sv. Donata, Romula, Sylvana, Venusta i Hermogena jesu izvorna, autentična i vjerodostojna, te su napisana, kada i akta sv. Pollijona, mučenika u Cibalisu, oko 370. godine.

Vjerodostojnost ovih akta ne ću dokazivati iz unutarnjih kriterija: što su nama akta kratka, jednostavna, bez čudesa, strahovitih mučila, što je tečaj ispitivanja očito uzet iz sudbenih zapisnika, koliko ću ovdje iz vanjskih znakova utvrditi, da je akta Donatova te Pollijonova pisala ista ruka, ili je barem kasniji auktor, na svu priliku onaj aktâ Donatovih, rabio već napisana akta Pollijonova, te njeke misli jednostavno kopirao.

Pokazuje to ova poredba:

Acta s. Donati et soc.
Et ecce adveniens Victorianus
praeses ex praecepto Diocletiani,
in partibus sirmiensibus ad christi-
anos torquendos, ita a clericis
sumpsit exordium. Apprehensum
s. Donatum, diaconum s. eccle-
siae singidonensis . . .

.....
Sed cum in eis ejus satiata cru-
delitas non fuisset, vicinas civi-
tates peragrandas decrevit, et
cum specie publicae necessitatis
in civitatem civalitanam deve-
nisset, de qua (nećitljivo bilo u
rukopisu) . . . christianissimus
esse cognoscitur, contigit, app-
rehensum esse s. Venustum . . .

i doksologija je slična:

Passi sunt autem beatissimi
Christi Donatus, Venustus et
Hermogenes sub die duodecimo
kal. Septembris, imperantibus

Acta s. Pollionis.
Quo tempore haec praeceptio
cum venisset ad sirmiensium
civitatem, Probus praeses impe-
rata sibi persecutione a clericis
sumpsit exordium et comprehen-
sum s. Montanum presbyterum
ecclesiae singidonensis . . .

.....
Sed cum in his ejus satiata cru-
delitas non fuisset: vicinas pe-
ragrandas esse credidit civita-
tes; et cum sub specie publicae
necessitatis ad urbem cibalitarum
pervenisset, de qua Valentinianus christianissimus imperator
oriundus esse cognoscitur, et in
qua superiori . . . . .

Haec autem acta sunt in civita-
te cibalitana die quinto kalenda-
rum Majarum, jubentibus Dio-
cletiano et Maximiano impera-

Diocletiano et Maximiano imperatoribus; regnante Domino nostro Jesu Christo; cui est honor et gloria, laus et potestas pe infinita saecula saeculorum Amen.

Tko imade pred sobom oba akta čitava (Pollijonova imaš kod Boll. April. III. 566—7. i u svakom izdanju Ruinarta), vidi, da je samo corpus actorum različit, jer se radi o različitim mučenicima, nu exordium, prilike mučeništva u Syrmiju, završetak, pak u opće čitava sastavina jest na isto brdo tkana, pače više puta su riječi i fraze iste, a na jednom mjestu, gdje se govori o caru Valentinijanu, da je bio rodom iz Cibalisa, možemo acta sv. Donata popuniti iz Pollijonovih. Nije moguće, da su auktori, ako već nije jedan te isti, živjeli u razdaleko doba, pa ako općenito hagijografi usvajaju, da su Pollijonova akta napisana u Pannoniji za doba cara Valentinijana (364—375.), na temelju istih razloga moramo to reći i o actima sv. Donata, Romula, Sylvana, Venusta i Hermogena.

II. Acta s. Hermagorae tobožnjega mučenika pod Neronom u nekim svojim dijelovima (n. 15—8.) nijesu drugo nego parafraza gornjih akatâ sv. Donata i drugovâ mu, i to baš u drugoj polovini, gdje se radi o mučeništvu sv. Hermogena (n. 3—5.).

Acta sv. Hermagore, biskupa akvilejskoga i učenika sv. Marka, jesu pobožni roman, pun ishitrenih činjenica i čudesa. Što je o ovom svetitelju povjesnoga, to je samo ime. Od djakona učinjen je biskup, od Sirmijca postao Akvilejac, iz doba Dioklecijanova pomaknut u vrijeme cara Nerona, a sve proračunano, da bi se Akvileja mogla pozivati na apoštolsko poreklo svoje crkve, premda si nikako nije mogla satkati kataloga biskupâ od Hermagore pa tamo do Hilarija, god. 276., kada počinje niz u istinu historijskih biskupâ akvilejskih. (Gams: Series episcoporum, ed. 1873. p. 773.). Nu sve ako su ova acta Hermagorina pjesma i bajka, ono u njekim izrazima i događajima čujem odjek drevnim aktima sv. Hermogena napisanim na svu priliku u Syrmiju, u doba cara Valentinijana.

Ne polažem veliku važnost na istu misao i na slične riječi u svetiteljevu odgovoru na pitanje carskoga namjesnika (Acta s. Donati et soc., n. 3., i Acta s. Hermagorae, n. 10.), jer znam, da je to locus communis mnogobrojnim aktima mučeničkim, nego ističem u dokaz slijedeće činjenice:

Hermogene oslobadja kćer namjesnikovu od zloduha (n. 4. i 5.) Hermagora oslobadja od zloduha sina nekoga plemenitaša (n. 15—8.),

pak svetitelj zahtijeva od oca isti uvjet, da dijete ozdravi:

Acta Donati et soc.

Acta Hermagorae:

Si credis in Deum meum Jesum Christum filium Dei vivi . . . ego faciam quod promisi . . .

Si credis in Christum videbis filium tuum salvum . . .

Mučenik veli ne on, nego Hrist može čudo učiniti:

Acta Don.

Acta Hermag.

Non ego, sed Dominus meus Jesus Christus in ipsius nomine possum eam salvam facere . . .

Non ego sed Dominus meus Jesus ipse faciet . . .

Mučenik Boga moli i ozdravljiva dijete u obim aktima posvema istim načinom:

Acta s. Don. et soc.:

Acta s. Hermagorae:

Et posuit genua sua in terram et rogavit Dominum dicens: Domine Deus omnipotens, qui cognitor es omnium, praesta; ut tua virtute exeat daemom de puella hac . . . Et haec dicens erexit se, et posuit manum super caput puellae, et facto signaculo Christi dixit: Praecipio tibi, immune spiritus, in nomine D. N. J. Christi recede ab hac puella . . . Et statim exiit ab ea . . .

Tunc Hermagoras flexis genibus percutiens pectus suum exclamavit voce magna: Domine Deus omnipotens pater . . . praesta in te credentibus, ut liberes hujus innocentis animam ab immundo spiritu . . . Et cum complexset orationem increpuit daemonem dicens: tibi dico immune spiritus, praecepit tibi D. J. Christus, ut recedas ab hac innocentis anima . . . Haec audiens daemon omnibus videntibus . . . exivit ab eo . . .

Po svemu ovome nije nipošto smjela hipoteza, da se u syrmijskom mučeniku Hermogenu skriva Hermagora, biskup akvilejski. Daljnje razlaganje utvrdit će ovu misao do same teze. Temeljni pako rezultat ovoga ispitivanja jest onaj, da su frijulska acta sv. Donata, Romula, Sylvana, Venusta i Hermogena najstariji izvor za historiju naših mučenika, najstariji i najautentičniji izvor. Nabrojani mučenici očevidno su Syrmijski. Frijulska dakle akta nužno su nam ishodište za daljnje istra-

živanje, jesu gledište, s kojega moramo promatrati sve druge izvore, sve martyrologije i svu lokalnu tradiciju.

Naša tvrdnja, priznajem, ima svojih poteškoća, — a kako je to, te se je ovim mučenicima već u martyrologijima V. i kasnijih vijeková zatro trag kao Syrmijcima? Kako ih može lokalna tradicija Akvileje, Portogruara itd. stavljati u doba apoštolâ i sebi prisvajati? Kako ih je u tolike gradove podijelila?

Za pravo navodi martyrologijâ, osim Jeronimova, jesu izvadak iz lokalne tradicije, pa je korijen svim poteškoćama ugušen, ako se njeno postanje protumači.

Mi znamo o mnogim mučenicima u Srijemu i Pannoniji, da su im moći u navali barbara prenesene u Italiju i u sigurne kršćanske zemlje. Eto n. pr. tijelo sv. Quirina i IV Coronatorum u Rim, sv. Anastazije u Carigrad. Kršćanski vojvode i biskupi svojom dužnošću smatraju zaštititi moći svetitelja od barbara. Rimski general Soran šalje u doba sv. Bazilija Velikoga tijelo sv. Sabe iz Dacije u Cappadociju. U VII. vijeku papa Ivan IV. šalje iz Rima svoga svećenika u Dalmaciju, da spasi ostanke solinskih svetitelja, pa sahranjuje sv. Dujma i drugove u Lateranu, u svojoj stolnoj crkvi, i ovjekovječuje ih mozaikom. Analogno je bilo i sa moćima sv. Donata, Hermogena i njihovih drugova. Njihove kosti mora da su tečajem IV. i V. vijeka prenesene iz Syrmijâ u gornju Italiju; u koji rok, reći ne možemo, svakako prije nego je sastavljen Jer. martyrologij.

Lokalna tradicija hoće, da se moći sv. Donata, Romula, Sylvana nalaze u Concordiji, u Portogruaru. (Boll. Febr. III. l. c. n. 2. i 4.) Jednako u Frijulu čuva se glava sv. Donata i moći ostalih mu drugova mučenikâ: »in sacrarum reliquiarum cernello ejusdem ecclesiae asservatur caput s. Donati, theca argentea reconditum, ... una cum alijs socioꝝ reliquijs«. (Boll. Aug. IV. p. 411. n. 2.)⁴⁸ Tijelo sv. Hermagorae u početku je bilo sahranjeno u Akvilciji, a kasnije u VII. vijeku preneseno je u Grado.⁴⁹

⁴⁸ Bollandiste nipošto ne će, da su frijulski Donat, Sylvan, Romul i mučenici istoga imena u Portogruaru istovjetni. (cf. Act. SS. Febr. III. l. c. n. 5. i Aug. IV. l. c. n. 4.) Ja o tom nimalo ne sumnjam.

⁴⁹ Ughellus, Italia Sacra, V. ed. 1720. c. 20. 21. veli: »quorum (Hermagorae et Fortunati) corpora Pontianus recolligens extra urbis (Aquileiae) moenia in agello Alexandriae sepelivit, translataque sunt Gradum sub Primogenio patriarcha« (628—648.)

Ova Translatio iz Akvileje u Grado opisana je od Petra Cala, štampana je kod Bollandista, Jul. III. 255—7. Posve joj je slična ona, koju je nedavno izdao Monticolo u Nuovo archivio Veneto 1892. p. 117—48.

Sve ove izvještaje mjesne predaje lako je složiti, jer znamo, da su čestice od moći pojedinih mučenika iz jednoga kraja slali u drugi — i tako se širilo poštovanje njihovo kršćanskim svijetom — pa je lako moguće, da su tjelesa sv. Donata, Hermogena i dr. prvobitno sahranjena u jednom od ovih gradova, a otuda su pojedini dijelovi njihovih moći darovani susjednim, uglednim crkvama. Pod relikvijama naime ne moraju se uzeti čitava tjelesa, pače lokalna tradicija u Frijuhu i izriječno veli, da se u njihovoj crkvi nalazi glavica, a ne tijelo sv. Donata.

U kasnije doba svaka se crkva otimala, da imade što veći broj mučenika, pak je svetitelje, čije je imala moći, jednostavno sebi prisvojila. Tako su naši syrmijski mučenici u Akvileji i u drugim gradovima postali njihovi domaći mučenici. Doslijedno tome vremenom se izgubio i zatro svaki trag, koji je opominjao njihov prijenos iz Pannonije u novu postojbinu. Od ove činjenice, pa do one, da je sv. Hermogene apoštolski učenik i biskup akvilejski nakon sv. Marka, samo je jedan korak. Već u staro doba kršćanstva težile su uglednije crkve dokazati svoje apoštolsko poreklo. Što je do ovakove umjetne tradicije držati, lijepo na više mjesta razlaže Delehaye (Le legg. agiogr. p. 80. 81.; Analecta Boll. XII. pp. 458. 462., XVIII. p. 402.) Osobito je akvilejskoj crkvi tamo od polovine VI. vijeka moralo biti mnogo stalo da utvrdi apoštolski svoj značaj, jer je iza konačne odluke o sporu glede triju kapitula god. 553. stupila na čelo raskolnih zapadnih crkvi, i nastojala zadobiti posvećenu samostalnost i autokefalnost.⁵⁰ Da je pri ovom dokazivanju kocka pala baš na sv. Hermogena, syrmijskoga mučenika, bit će onaj razlog, što se slična imena čitaju u apoštolskoj povjesti novoga zavjeta, u poslanici Pavlovoj II. ad Tim. I. 15. (Scis hoc, quod aversi sunt a me omnes, qui in Asia sunt, ex quibus est Phigelus et Hermogenes) i ad Romanos 16, 14 (Salutate Asyncritum, . . . Hermam . . . Hermen, et qui cum eis sunt fratres), pa ga lako poistovjetiše sa suvremenikom apoštola, konačno učiniše učenikom sv. Petra i Marka, a tako i biskupom akvilejskim.⁵¹

Ovo moje razlaganje klasično potvrđuje Jer. martyrolo-

⁵⁰ Za historiju akvilejske patrijaršije vidi Povijest i pravo slovenštine I. str. 129.

⁵¹ »Tunc iter faciens cum beato Marco ad urbem Romanam, a B. Petro accipiens baculum pontificatus et velamen sacramenti factus est proton episcopus provinciae Italiae, et regressus est ad urbem civitatis Aquileiae« Cf. Boll. Jul. III. Acta s. Hermagorae; p. 252. n. 4.

gij, koji još te ne zna za biskupski karakter sv. Hermogena, a ni za to, da je on bio učenik sv. Marka, nego ga pače podredjuje drugom mučeniku: sv. Fortunatu (isp. podatke Jer. u početku ovoga broja) i tijekom pokazuje, da sv. Hermogene, kada je u Gornjoj Italiji pisan Jeronimov martyrologij, još te nije stajao u onome ugledu u Akvileji, što mu ga pripisuje kasnija lokalna tradicija, samostalna acta sv. Hermagore (Boll. Jul. III. 521—5), te Vetus Rom, koji početkom VIII. vijeka kazuje: Aquileiae Hermagorae episcopi et discipulis, Marci.

Nu koliko je ova činjenica jasna, da Hermogene kao akvilejski mučenik ima u Jer. martylogiju sporedni značaj, toliko ostaje tamno, a kako da ovaj drevni izvor ama ništa ne zna o njegovom syrmijskom poreklu, nego ga i on postavlja u Akvileju, kako i zašto ga dovadja u savez sa Fortunatom, kome u autentičnim aktima sv. Donata i Hermogena nema ni traga? — Pa tko je taj Fortunat, koga patvorena acta sv. Hermagore pretvoriše kasnije u njegova djakona i suvremenika apoštolskoga?

Ako igdje, a ono su ovdje tekstovi Jer. martyrologija pokvareni.

Ime Fortunat nalazimo u njem samostalno u Akvileji III. Id. Jun. »et alibi translatio corporis furtunati epi. martyr. In Aquileia Emeriti. etc.« (Bern, Wiss.) ili »translatio in Aquileia fortunati epi. Itemque in Aquileia Emeriti etc.« (Eptern.) Bollandiste govore ob ovom Fortunatu kao akvilejskom mučeniku na II. juna u savezu sa Felixom, te im i acta donajaju (Jun. II. ed. 1698. p. 461—2)⁵².

Dalje ime Fortunat skupa sa Donatom čita se u Jer. njeko deset puta i to ne samo u Akvileji nego i u Syrmiju, n. pr. V. Id. Apr.: In Sirmia natal. VII virg., quarum nomina Ds. novit et alibi etc. Syrmium Furtunati. Donati. et VII virginum canonicarum; pa Id. Jul.: et in Sirmia Agripini, Secundi, Maximi, Furtunati etc.

Sa Hermogenom dolazi Fortunat skupa samo u Akvileji, i to u dva puta, III. Id. Jul. i XI. X. kal. Sept., kako smo već vidjeli.

⁵² Ja bih ipak posumnjao, je li Fortunat akvilejski mučenik. Jeronimov martyrologij toga dana govori tek o translaciji Fortunatovoj, a njegova imena u opće ne dovadja u savez sa Felixom. To čini istom Vet. Rom., a za njim drugi historijski kalendari, nu oni, kao i acta, što ih Bollandiste štampaju, odraz su kasnije lokalne tradicije. — Da pak postoji jedan srijemski mučenik imenom Fortunat, to nam je bolje zamčeno.

Tko je dakle taj Fortunat, kome je u Jer. prikalamljen sv. Hermogene? — Je li on Sirmijac ili Akvilejac? — Nije li on možda Sirmijac, te se III. Id. Jun. u Jer. spominje njegova translacija iz Sirmija u Akvileju? — Nije li tom zgodom i tijelo sv. Hermogena preneseno? — Ili ako je Fortunat pravi Akvilejac, nije li Hermogene, kad je iz Pannonije prenesen, našao u njegovoj memoriji svoj grob, pa se za to u katalogu zajedno s njime i slavio?

Pusto polje kombinacijama!

Više instinktivno nego li jasnim pogledom slutim, da je rečeni Fortunat bio panonski mučenik kao i Hermogene, pak da su bili u Akvileju zajedno preneseni i sahranjeni. Kasnija ih legenda učinila drugovima i u samom mučenju, kako to čitamo u aktima sv. Hermagore na 12. jula. Tu ja svoju slutnju gonećem iz zamršenoga mjesta Jer. III. Id. Julias.

Iz svega ovoga zakučastoga istraživanja, jedno je stalno, da sv. Mohor, Hermagora, što ga toliko i slovenski narod štuje, nije bio ni akvilejski biskup, ni nasljednik sv. Marka, nego sirmijski mučenik iz progonstva Dioklecijanova.⁵³

Premda su se svoga vremena mnogo trudili Bollandiste (Jul. III. l. c. n. 7.), da spase predaju akvilejske crkve, pa oštro udarili na Tillemonta, koji je već o njoj bio posumnjao, danas se apoštolsko poreklo ni ove crkve, kao ni mnogih drugih, ne da više naučno braniti.

Završujem. Ja dakle u svemu potpunu vjeru poklanjam frijulskim aktima, te cijenim, da mučenici Donat, Romul, Sylvan, Venust i Hermogen sačinjavaju jednu skupinu. Naši su mučenici. I njihov rođeni dan bih radije prihvatio prema aktima: *Passi sunt autem beatissimi Christi Donatus, Venustus et Hermogenes sub die XII. kalendas Septembris* (Aug. IV. l. c. n. 6.), nego li prema martyrologijima.

Dosljedno ovom razlaganju današnji rimski martyrologij u svojim navodima 17. veljače (*Concordiae s. martyrum Donati, Secundiani, Romuli cum alijs 86 ejusdem coronae consortibus*), 12. srpnja (*Aquilejae natalis s. Hermagorae, discipuli s. Marci Evangelistae et primi ejusdem civitatis episcopi, qui . . . tandem una*

⁵³ Gotovo mi se i suviše čini raspravljati, da je Hermagoras isto što i Hermogenes. To se najbolje vidi iz Jer. martyrologija, gdje codexi bilježe istoga dana n. pr. X. Kal. Sept. razne oblike: Ermagorat, Ermodor, Hermogenes. Ovaj potonji oblik je i najispravniji, kako se vidi iz autentičnih akta sv. Donata i Hermogeneta.

cum Fortunato Diacono suo capitali supplicio perpetuum meruit triumphum), ter 12. prosinca (Eodem die sanctorum martyrum Hermogenis, Donati et aliorum viginti duorum) radi o jednim te istim syrmijskim svetiteljima. Brojevi, koji su ovim mučenicima bili već u starijim martyrologijima nadodani, naznačuju, da je pored znanih junaka kršćanskih bilo i — nezvanih, a ti su bili sve većma pomnožavani.

I Farlati (II. 444. 445.) ima naše mučenike u svom katalogu, samo što on četvoricu: Donatum, Fortunatum diaconum, Hermogenem lectorem itemque Venustum fratrem Donati postavlja u Singidunum (Biograd), a dvojicu Silotum (za pravo Sylvanum) i Romulum u Syrmium, prve X., a druge XII. kal. Sept. Farlatijeve, a tako ni Coletijeve navode (Illyricum Sacrum VII. 516—7. te VIII. p. 310.) nije teško ispraviti i upotpuniti.

Vrlo je zanimivo, da je auktor djakovačkoga proprija od 1885. godine upotrebio frijulska acta pri sastavljanju officija sv. Donata, Venusta, Romula i Sylvana na 11. ožujka (p. 53—55.) ter sv. Hermogena i Fortunata na 26. kolovoza (p. 178—80.) Na žalost kako nije pitanju došao do kraja, lekcije mu vrve pogreškama.⁵⁴

Da su pako ovi pannonski mučenici bili vindicati, najbolji je dokaz onaj, što su im relikvije sa velikim trudom bile ispred barbara spašene i u časnim crkvama sjeverne Italije sahranjene. Do danas im tamo traje slava i poštovanje.

II. Koncem mjeseca ožujka i početkom travnja dolazimo u Jeronimovom martyrologiju do čitave plejade pannonskih i srijemskih mučenikâ. Nije o tom sumnjati, da su, ako ne chronološki, ono moralno sačinjavali jednu cjelinu. I glede njihovih imena, vremena i mjesta mučenja vlada u Jer. najveći zabun, te im ponajprvo historijsku eksistenciju moramo utvrditi.

Evo što Jer. bilježi na razne dane i u raznim rukopisima.

VII. Kl. Apl. In Sirmia Munati, presbiter Delingi donis cum Sirmium fugisset comprehensus est ē missus est in fluvium nono lapide, inventū est corpus ejus, et maxime uxoris es. — Tako C. Bern., a Wiss. i Ept. kratko vele: In Sirmia Munati (Ept.

⁵⁴ Tako on mučenike rastavlja u dvije skupine, a ne bi trebao. U VI. lekciji (p. 55.) postavlja prijenos mučenika iz Syrmija u Akvileju istom u X. vijek, a zbio se već u V. stoljeću. U officiju sv. Hermogena 26. augusta miješa Singidunum (Biograd) i Segeste (Siscia, Sisak). Prema akvilejskoj predaji, koje inače ne priznaje, spaja Fortunata (umjesto Venusta) sa Hermogenom. Cibalis (Vinkovci) stavlja u Gornju Moesiju (p. 180) etc.

Montani) p̄rbi. et maxime uxor. eius, a Ept. dodaje: et aliorum XL.

VIII. Id. Apl.

Cod. Bern:

Nicomedia, Firmi Berenei. epi. Hymnarii, Solutoris, Quiriaci etc... Syrmia Donati Sixti Victoris. Gagi. Rufine. Moderate. Romane. Secundi. et aliis VII.

C. Eptern.

nicom. sirmi herenei epi imari solutoris... sirmi Donati syxti victori gagi roscinae... Item romanae secundi et aliorum VII.

C. Wiss.

In Nicomedia firmi Herenei epi Hymnarii... et in Syrmia rofine... cum aliis septem.

V. Id. Aprael.

C. Bern.

In Syrmia Natal VII virginum, quor. nomina d̄s. nouit, et alibi. Demetri diacon. Heracli. Concessi. Mari. Syrmium. Furtunati. Donati et VII virginum canonicarum...

C. Ept.

in sirmi V virginum et alibi Demetri diacon. hilari, concessi mari firmionis furtunati et VII virginum canonicarum.

C. Wiss.

In Sirmia nat quinque virginum quarum nomina d̄s. novit et alibi dimitri diacon. hilari concessi mari syrmi omu. furtunati donati et nat. VII virginum canonicarum.

V. Id. Maj.

In Syrmia Montani (c. Bern. Montaniani).

Id. Maj.

In Syrmia Timothei et alibi VII virginum.⁵⁵

Kasniji martyrologiji zapadni ne spominju svih ovih mučenika, a glede onih, koje navadaju, razlikuju se pogđegđje od Jer. u danima svetkovanja.

Vet. Rom. ima VIII. Kal. Apr. Apud Syrmium Irenaei Epi. et martyris; a V. Id. Apr.: Apud Sirmium VII. virginum, quae in unum coronatae sunt. — Montana, Demetrija u opće nema.

Beđa — Fl. bilježi: VII. Kal. Apr. In Sirmio Montani presbyteri et Maximae uxoris eius et aliorum XL; VIII. Id. Apr. sv. Ireneja, a V. Id. Apr.: Apud Sirmium VII. virginum, quae in unum meruerunt coronari. Njekı codexi dodaju: Et natalis s. Demetrii diaconi.

Ado VIII. Kal. Apr. ima sv. Ireneja: Et apud Sirmium natale s. Irenaei Episcopi, qui tempore Maximiani imperatoris, sub praeside

⁵⁵ Očito opetovanje od V Id. April. Timothei-Demetrii, pogreška copiatora. Bollandiste (Maji III. p. 445.) ih ipak razlikuju i posebice o njima raspravljaju.

Probo, primo tormentis acerrimis vexatus, deinde diebus plurimis in carcere cruciatus, novissime abscisso capite cosummatum est. — Sutra dan VII. Kal. Apr. slavi sv. Montana: Et apud Sirmium, natale s. Montani presbyteri, qui cum Maxima uxore sua tentus, et in fluvium praecipitatus est: corpora eorum nono urbe lapide inventa et sepulta sunt.

Usuardo jednako kao i Ado, samo što o sv. Montanu i Maximu veli, da su u moru utopljeni na mare mersorum.

I Ado i Usuard V. Id. Apr. spominju u glavnom istim riječima VII virgines, ali ne spominju djakona Demetrija.

Od svih ovih mučenika na Istoku je poznat jedini sv. Irenej, te ga grčki koledari a tako i grčka akta bilježe 23. kolovoza, a slovenski 26. ožujka. Tako ga Menolog. Basil. ima 23. kolovoza (l. c. p. 213.); Polnyi Měsjacoslov 26. ožujka. Odakle ta razlika, ne znade ni učeni Sergije (l. c. II. 116.). Martinov u svojem koledaru spominje ga na oba dana.

Bollandiste u svojim Actima registriraju sve ove mučenike i to ovim redom.

25. ožujka sv. Ireneja (Mart. III. 555—557.), na 26. ožujka sv. Montana, Maximu, ter drugu četrdesetoricu (Mart. III. 616—17), 9. travnja VII syrmijskih djevice (Apr. I. 819.), a istoga dana i Demetrija djakona mučenika (Apr. I. 820.). 11. svibnja i opet raspravljaju o sv. Montanu (Maj II. p. 625.)

Već iz svih ovih točaka i podataka mogli bi sigurne obrise povući o tijem mučenicima, nu dobrom kobi za njekolicinu njih imademo jošte dva dragocjena izvora: Acta Pollionis (AA. SS. Boll. Apr. III. 566. 7.), te Martyrologium syriacum, obreten i izdan od W. Wrighta god. 1866. u Jurnal of sacre litterature (VIII. 45. sq. i 423 sq.). Taj martyrologij napisan je 411. godine na syrskom jeziku, a imade za podlogu onaj generalni istočni martyrologij nikomedijski iz druge polovine IV. vijeka, za koji smo rekli u 3. broju naše rasprave (str. 122.), da se je njim i Jer. služio.⁵⁶

Acta Pollionis daju u uvodu kratki prikaz Dioklecijanova progonstva u Pannoniji, pa vele, da su medju svima kršćanima prvi uhvaćeni i sudjeni bili klerici i to Montan svećenik crkve singidunske i Irenej biskup syrmijski. (Quo tempore haec praeceptio cum venisset ad Simmiensium civitatem, Probus

⁵⁶ Syrski martyrologij jest najstariji koledar istočne crkve, koji je do nas dopro, a spasio nam se je u syrskom rukopisu britanskoga muzeja (n. 12.150). Najbolje nam je izdanje Graffina u Boll. Acta SS. Nov. II. ed. 1894. p. LII.—LXV., poznatoj već ediciji Jer. od Rossi-Duchesnea. Du-

praeses imperata sibi persecutione, a clericis sumsit exordium, et comprehensum S. Montanum, presbyterum ecclesiae singidunensis. . . jussit necari. Hirenæum quoque episcopum sirmiensis ecclesiae . . . temporalis morti tradidit . . .)

Syrski pako martyrologij bilježi na 6. Nisana ili travnja prema Duchesnovom prijevodu: *Ἐν Συρμίῳ τῆ πόλει Εὐθηραῖος ἐπίσκοπος καὶ Νικουμῆδεια κρυακὴ κ. τ. λ.*, a na 9. Nisana ima *Ἐν Συρμίῳ Δημήτριος* (Duchesnel. c. p. LV.).

Singidunum (danas Beograd) bijaše znamenita rimska kolonija u Gornjoj Moesiji (Mommсен, Inscriptiones latinae III. I. ed. 1873. p. 265.), a Sirmium (Colonia Flavia) glavno mjesto Dolnje Pannonije (Inscriptiones I. c. p. 418.). Ti su dakle gradovi pripadali raznim provincijama i političkim područjima, pa ako se sv. Montan pribraja sirmijskim mučenicima, to je radi toga, jer je on u Sirmiju, a ne Singidunu bio mučen. Kako je do toga došlo, to nam pripovijeda gore citovani tekst codicis Bernensis ad VII. Kl. Apr.: *Munati presb. . . cum Sirmium fugisset.* Dakle poput imih mučenika: Sv. Syncrata, Sv. Kvirina, hotio se je i sv. Montan sa Maksimom ukloniti od progonitelja iz Singiduna u Syrmij, gdje je bio nepoznat, nu bi uhvaćen i u rijeci (Savi) sa ženom si sv. Maximom utopljen, te mu tijelo bi nadjeno »nono lapide« ab urbe, t. j. devet milja ispod Syrmija.

Jer. u dva puta spominje sv. Montana: VII. Kal. Apr. i V. Id. Maji, nu o tom nema sumnje, da je ovaj drugi navod u Jer. običajna repeticija istoga svetitelja, pak za to se danas ne može braniti mišljenje Bollandista (AA. SS. Maj. II. ed. 1680. p. 625.), kao da bi mi u Syrmiju imali dva različita mučenika Montana. Prema suglasnom svjedočanstvu najdrevnijih martylogija dies natalis ovih svetitelja jest VII. Kal. Apr. (26. ožujak), pak je taj dan usvojio i današnji rimski martyrologij, koji piše: *Sirmii sanctorum martyrum Montani presbyteri et Maximae, qui ob Christi fidem in flumen demersi sunt.* — Djakovački proprium takodjer ima ovaj datum,⁵⁷ nu sam

chesne je pokraj originala stavio u jednu columnu doslovni grčki prijevod, a u drugu ruku odštampao je ona mjesta Jer. martyrologija, koja odgovaraju syrskom, te tako pokazuju na zajedničku podlogu. Ovdje se služimo Duchesnovim izdanjem, a kasnije ćemo još upotrebiti zgodnu priručnu publikaciju Lietzmana: *Die drei ältesten Martyrologien*, 2. izd. Bonn 1911.

⁵⁷ Officium ss. Montani presbyteri et Maximae martyrum syrmien-sium nalazimo mi već u djakovačkom propriu od 1807., a potvrdjen je bio od Pija VII. na 11. travnja iste godine. Vlastitu imade samo IV. lekciju, pa je u njoj očito pomutnjom sastavljača došlo: *Sirmii . . . celebris memoria ad diem decimum septimum kal. Apr. recolitur S. Montani etc.*, a mo-

officium sv. mučenikâ zbog kolisije sa sv. Irenejom prenio je na 27. ožujka, VI. Kal. Apr.

Mnogo je teže pitanje, a što je sa onim dodatkom od XL. mučenikâ, koje u najužem savezu nalazim sa imenom sv. Montana kod Bed.—Fl., pače i u dobrom rukopisu Jer. martyrologija Epternacensi? — Bollandiste takodjer govore o sv. Montanu i Maximi et aliiis XL (AA. SS. Mart. III. 616—7.). Nadalje rimski današnji martyrologij pored svih ovih svetitelja nabraja 26. ožujka još i sv. Quadrata, Theodosija, Emanuela kao syrmijske mučenike. Kako su došli skupa? — Jesu li ovi posljednji u istinu Syrmijci?

U drevnim izvorima sv. Montan i Maxima ne miješaju se nigdje sa sv. Quadratom i njegovim drugovima. Prva skupina spominje se samo u zapadnim, a druga samo u istočnim martyrologijima, ali i to ne kao Syrmijci, nego u opće kao Istočnjaci, pa im se spomen slavi gdje 26., a gdje 27. ožujka (isp. Martinov: Annus ecclesiasticus graecoslavicus l. c. p. 98.; Sergij: Měsjacoslov, 26., 27. marta.⁵⁸ Nu i Sv. Montan i Maxima, te sv. Quadrat i njegovi drugovi u gdje kojim se izvorima dovadjaju u savez sa 40 mučenika, a kako se slave istoga dana, sklonulo je to Baronija, ter je jednu i drugu skupinu poistovjetio, i tako su Quadrat, Theodosij, Emanuel postali u rimskom martyrogiju syrmijski mučenici. Nu njegova argumentacija nije već Bollandista zadovoljila, pak oni sv. Quadrata i drugove i nadalje postavljaju na Istok, u Malu Aziju, a nipošto u Syrmij (AA. SS. Mart. III. ed. 1668. p. 618.)

Sve ovisi o tome, je li broj od 40 mučenika u neposrednom savezu sa sv. Montanom i Maximom nepobitno zajamčen. Ja bih o tom posumnjao. Jedino je dokazalo c. Epternacensis, te Beda—Fl., svi pako drugi Jer. rukopisi i svi historijski martyrologiji o tom broju mukom muče. Nu ovo je osobito važno, što se u autentičnim Acta s. Pollionis spominje mučeničtvo Sv. Montana i Maxime, ali o kakvoj skupini 40 mučenika nema ni traga. Ili bi može biti tkogodji hotio ovu četrdesetoricu mučenikâ poistovjetili sa svim onim kršćanima, koji su u ovo doba bili mučeni u Syrmiju kao sv. Irenej, djakon Demetriji, lector Pollion, itd., a kojima je hronološki bio

---

ralo bi stajati ad diem septimum. Tu pomutnju nije opazio ni redaktor izdanja od 1885. god., pa se i danas jošte nalazi u officiju.

⁵⁸ Njeki istočni izvori, n. pr. Basil. Menologium graecum (ed. 1727. 27. ožujka) dijeli i sv. Quadrata od sv. Theodosija i Emanuela. Slično i Sergijev Měsjacoslov istoga dana.

prvakom sv. Montan — neki pako kasniji martyrologiji da izraziše tu množinu simboličkim brojem XL?

Jednako je manjkavo zajamčen ovakav broj mučenika u sazevu i sa onom drugom skupinom: sv. Quadratom, Theodosijem, Emanuelom. Nema ga ni u Basilijevom Menogiju, nijesam ga našao ni kod o. Martinova, ali ga Bollandiste (Mart. III. p. 618. n. 2.) spominju, da dolazi u nekim minejama. Čini se, da ih je odanle preuzeo i Sergij u svoj Měsjacoslov 26. i 27. ožujka.

Iz svega razlaganja proizlazi, da ako je kard. Baronij imao pravo uvesti u rimski martyrologij sv. Quadrata i njegove drugove (ed. Rosweyde 1613. p. 134.), da ipak nije imao dovoljnoga razloga poistovjetiti ih sa sv. Montanom i Maximom, te im mučeničtvo staviti u Syrmij. U najboljem slučaju onu XL. mogao je spojiti sa sv. Montanom i sv. Maximom.

Naši dojakošnji hagijografi neki se držali mnijenja Baronijeva, a neki Bollandistâ. Tako Farlati u svoj katalog pannonskih mučenikâ nije sv. Quadrata i njegovih drugova ni unio, pače i broj četrdesetorice ispušta kod sv. Montana i Maxime (l. c. II. 444.) Njega se posvema drži i Coletti u svom martyrologiju (VIII. 297.) Naprotiv djakovački proprium od 1885. slijedi rimski martyrologij, te 28. ožujka sadržaje officium St. Quadrati, Theodosii, Emanuelis et aliorum Quadraginta Martyrum sirmien. Zanimivo je i to, da on ove mučenike posebice slavi, dan kasnije iza sv. Montana i Maxime.⁵⁹

Ustanoviti historijsku fiziognomiju sv. Ireneja nije težak posao. To je jedini syrmijski svetitelj, koji se ama u svim martyrologijima i kalendarima spominje. Vidjeli smo, da ga spominju i Acta Pollionis, bilježi i drevni martyrologij syrski. Imamo i vlastita njegova Acta, dragocjen prilog za historiju kršćanske crkve u Syrmiju u početku IV. vijeka.⁶⁰

⁵⁹ Biskup Szörény u svojim litanijama (Vindiciae sirmienses l. c. 245—9.) nabraja: Sv. Montana sa 40 drugova mučenika, pa opet sv. Montiniana, te sv. Theodosija, Quadrata i Emanuela. Dakle pri sastavljanju svojih litanija rabio je on bez ikakve dublje kritike i rimski martyrologij, a tako i Bollandiste. — Sv. Montinian jest drugi oblik za ime Montan, kako ga imadu neki Jer. rukopisi. Ja sam već gore istaknuo protiv Bollandista, da mi ne možemo razlikovati dva syrmijska mučenika toga imena.

⁶⁰ Irenejeva acta u latinštini štampana su kod Bollandista (Mart. III. 556—7.), kod Ruinarta (ed. 1689. p. 432—5), te kod Farlati-a (III. S. VII. 488—9.). Ta sam i rabio u svojim izvodima, imamo ih naime i u grčkom u tri recenzije (cf. Bolland. Bibliotheca hagiographica graeca, ed. 1909. p. 132.) — O sv. Ireneju imamo i obilnu literaturu: Tillemont' Memoires pour servir à l'histoire ecclesiastique des six premiers siecle T. V. ed. 1698. p. 250—6; Allard: La persecution de Diocletien. Paris 1900. I. 290—5.; Harnack: Geschichte der altchristlichen Literatur, ed. 1893. p. 822. —

Sv. Irenej, biskup je, mladjane još dobe »tenerae adolescentiae.« Ima ženu i djecu, uxorem et filios. Probus, praeses Pannoniae, i milom i silom nastoji, da žrtvuje bogovima. Ne pomaže ni plač drobne djece, koja obgrliše njegova koljena jecajući: Miserere tui et nostri, pater; ne pomaže ni lelek žene, ni pomaganje roditelja i rođjaka. Ovi su nam prizori samo dokazom, da je i u Syrmiju bilo u vrijeme Dioklecijanova progonstva dosta »palih« kršćana, lapsi, kako je to bilo i u drugim krajevima, nu njihov biskup bio je stalan poput stanca kamena. Probus ga baci u tamnicu i tamo je čamio za dugo vremena »plurimis diebus« »poenis diversis affectus.« Napokon izvede ga na konačno preslušavanje, u noćno doba, media nocte — što inače nije bilo prema rimskom kaznenom postupniku — te ga nepokorna carskim zapovijedima odsudi, da se baci u rijeku. Kad ga je na to Svetitelj zamolio, te bi mu mačem dao glavu odrubiti, Probus ljutit odredi najprije ga smaknuti, a onda mu tijelo u vodu baciti.

U kaznenome pravu rimskom bijahu najpače ove samrtne kazni u porabi: p o e n a c a p i t i s, odsjeći glavu sjekrom, a kasnije u doba carstva mačem (tako je poginuo sv. Synerotes); s a ž g a n j e, prvobitno su tako smicali palikuće, a poslije i druge odsudjenike, pa i kršćane (n. pr. sv. Pollion); b a c a n j e i u t a p l j a n j e u v o d i (culleus). U doba rimske republike bila je ta kazan propisana za parricide, a bijaše za taj način justifikacije odlučno, što je kraj Rima tekao Tiber, te se je lako mogla ovršiti. Misao ove kazni bijaše, da krivac vodom opere svoj grijeh i da mu se uskrati grobni mir. Proti kršćanskih mučenika mnogo se ova kazna izricala, pa mi vidimo u našim krajevima, ako je ikako bila prigoda, da su svetitelji najčešće ovim načinom mučeničku krunu sticali. Tako su poginuli sv. Montan i Maksima, sv. Kvirin u Sisku, sv. Hermyl i Stratonik, IV Coronati. (Isp. o svem tome: M o m m s e n: R ö m i s c h e s S t r a f r e c h t, ed. 1899. p. 916. sq.). Eto takova smrt bijaše sudjena i sv. Ireneju, a kada je on svojom molbom izazvao bijes krutoga Proba, odluči on najprije krv mu prolići, a onda grob mu zamesti.

Božji Svetitelj bi odveden na most bosutski (ad pontem, qui vocatur Basentis«, glava mu bi odrubljena, i on bačen u Savu »sic itaque percussus gladio, projectus est in fluvium Savo.« U grčkim aktima nazivlje se onaj most »Αρτεμις, očito, jer je na njem bila ara, na čast ove boginje. U staro doba rimsko utjecao je Bosut u Savu kraj Sirmija, a ne kao danas kod Morovića. To nam svjedoči i Plinius: amnis Bacuntius in Saum influit, ubi civitas Sirmien-

sium et Amantinorum (3, 25, 148. cf. M o m m s e n : I n s c r i p t i o n e s l a t i n a e III. 1. ed. 1873. p. 418.) Svetitelj je bio dakle izveden van grada na most, koji je morao stajati baš na Bosutovom utoku u Savu. Justifikacija se naime obavljala redovno izvan gradskih zidova do jednu milju (M o m m s e n : R. S t r a f r e c h t, p. 913.) Akta nam ništa ne pričaju, je li svetiteljevo tijelo bilo od vode isplavljeno, kako to čitamo u J e r. o sv. Montanu i Maksimi, da su nadjeni ad nonum lapidem.

Dies natalitius sv. Ireneja bio je najprije VIII. Id. Aprilis. Toga dana stavljaju mu smrt latinska akta, Jer, Syrski martyrologij, Beda—Florus. Osim toga iz uvoda Pollionovih akta znamo, da je sv. Montan mučen prije sv. Ireneja, pak je s toga očito pogrešno, kada historijski martyrologiji, a iza njih i rimski martyrologiji, Bollandiste, Farlati (II. 444.) Coleti (VIII. 297.) i djakovački proprium stavljaju dan mučenja sv. Ireneja na 25. ožujka, a sv. Montana kasnije na 26. ožujka. Rok grčke crkve — 23. kolovoza — ostaje još uvijek zagonetan. U djakovačkom propriju već od 1807. nalazi se officium s. Irenaei, potvrđen od Pija VII., ter ima vlastite lekcije II. Noct., ali mi se prividja, da su iz lijepih njegovih acta suhoparno, bez unkcije sastavljene.

Nu u Jer. martyrologiju, kako je vidjela iz njegovoga izvatka u početku ovoga broja, spaja se VIII. Id. Apr. ime sv. Ireneja sa četom drugih syrmijskih mučenikâ: sa sv. Donatom, Sixtom, Victorom, Gagom i sa sveticama Rufinom, Moderatom, Romanom i drugim sedam. Niti acta Irenejeva, a niti nijedan kasniji martyrologij ni zapadni ni istočni ne zna za ove svetitelje, pa nastaje pitanje, jesu li ovi sveci u opće historični? jesu li Syrmijsci?

Na prvi pogled vidi stručnjak, da je Jer. tekst na VIII. Id. Apr. pokvaren. Mjesto Firmi, ima se čitati Sirmi, imena svetitelja i gradova su izmiješana, pa su već Bollandiste slutili (Mart. III. p. 555.), da valja u Nikodemiju postaviti Hymnarija, Cyriaka, a u Syrmij sv. Ireneja, pa je njihovu kombinaciju na vlas potvrdio Syrski martyrologij, koji bilježi: *Ἐν Συρμῶν τῆ πόλει Εἰρηναῖος ἐπίσκοπος καὶ Νικομηδεία κυριακή*. Nu syrska bilješka je manjkava, sumarna, pa svedje ostaje otvoreno pitanje, da li Donat, Sixtus, Victor . . . et alii septem . . . spadaju u Syrmij? — U nijednom se kasnijem martyrologiju ovi svetitelji ne imenuju, nigdje osim u Jer., pa otale poteškoća.

Držim, da ih je uvrstiti u naš katalog, jer se nekolicina njih kao Syrmijski vraćaju u Jer. martyrologiju tri dana kasnije: V. Id.

April. (Donatus, VII = VII virgines syrm.), a mučenici od toga dana nepobitno su zajamčeni i svjedočanstvom kasnijih martyrologija. Tijem ipak ne ću ustvrditi, da su ovi svetitelji VIII. Id. Apr. skupa mućeni sa sv. Irenejom. — to bi njegova acta barem spomenula — nego ih je uvrstiti u onaj broj kršćana, koji su u Syrmiju u onom progonstvu poginuli, kada je i glava sv. Montana i sv. Ireneja pala. Ne treba se ćuditi, što za njih kasniji martyrologiji ne znadu. Oni u opće nijesu iscrpili onu ogromnu množinu od 6000 imena, koja se nalaze u Jeronimu, po gotovo su ispušćali mućenike, gdje je bio tekst, kao na ovom mjestu pokvaren. Syrski pako katalog, koji navadja jedinoga Ireneja, nije nego sumarni izvadak iz generalnoga istoćnoga martyrologija nikodemedijskoga, iz koga je i Jer. vadio svoje podatke, pa je iz svoga izvora prenio predstavnika syrmijskih mućenika — njihova biskupa — a sve je druge ispušćio.

Restituirati izvorni tekst Jer. VIII. Id. Apr. moglo bi se s njekom vjerojatnošću iz istoga martyrologija V. Id. Apr., da na žalost i ovo mjesto nije pokvareno. Tamo se veli: In Sirmio natal. V (Bern. VII virginum et alibi (i drugdje) Demetrii diaconi, Heracli etc. Syrmii Fortunati, Donati et VII virginum canonicarum . . . U ovom tekstu prva je pogreška, što se ćini razlika izmedju V virgines i VII virgines canonicae, a sve na sti dan i u istome mjestu! Oćevidno je V virgines pisarska nemarnost, pak su kasnije nekritićni kopiatori ove djevice stali razlikovati od onih VII. Druga je pogreška, što Jer. ne postavlja Demetriju u Syrmij, u svim naime rukopisima stoji et alibi, a ipak iz syrskoga martyrologija znademo mi pod izvjesno, da je Demetrij bio Syrmijac. *Ἐν Συρμίοῦ Δημητρίου*. Nu jesu li i oni mućenici Syrmijci, koji se toga danā navadjaju s njime u Jer.: Heraclius (Hilarius), Concessus, Marus?

Toliko je izvjesno, da se u crkvi punim pravom na 9. travnja (V. Id. Apr.) svetkuje VII kanonićkih djevice, mućenih u Syrmiju. Iza Jeronimovoga znadu za njih i svi zapadni martyrologiji. Za sv. Demetrija bio je dvojako spor. Rimski martyrologij bilježi ga u Rim, a sedam onih djevice u Syrmij: Romae natalis sanctorum martyrum Demetrii, Concessi, Hilarii et sociorum. Sirmii passio sanctarum septem virginum et martyrum, quae dato simul pretio sanguinis vitam mercatae sunt aeternam. Barontj je i ovdje oćito pogrešio. U starim martyrologijima ili se ne navadja mjesto Demetrijeva mućeništva (Jer.) ili se bar u njekima (Auct. Bed—Fl. V. Id. Apr.; Ado, l. c. I. 150. Adn.) postavlja u Syrmij. Iz ovih su

razloga bili već i Bollandiste (Apr. I. p. 820.) sv. Demetrija pribrojili syrmijskim mučenicima i naveli, da bi trebalo rimski martyrologij ispraviti. Danas, nakon otkrića syrskoga martyrologija, i najmanja je iščeznuala sumnja.

Farlati (II. 444.) također uvadja u svoj katalog sv. Demetrija, ali ga krivo spaja sa sv. Montanom na VII. kal. Aprilis. Sedam syrmijskih djevoja stavlja posve pravo V. Id. Apr., a VIII. Id. Apr. nabraja sv. Rufinu, Moderatu, Romanu, Secundu iz Jer. martyrologija.⁶¹

Je li ih s pravom uvrstio u svoj katalog, i bi li iz Jer. martyrologija morali još i druge uvrstiti, tako Donata, Sixta, Victora, Gaga (ex VIII. Id. Apr.), te Heraclija, Concessa, Mara, Fortunata i Donata, ne mogu izreći peremptorni sud, ali ako smo utvrdili syrmijski karakter sv. Ireneja, sv. Demetrija i VII djevoja, onda nemamo razloga, dijeliti jedne od drugih. Svakako, u svoje li se rezultati ovog istraživanja, valjat će u djakovacki proprium 9. iravnja pored Ss. Septem Virgines Mart. Sirmicens. uvesti barem i sv. Demetrija djakona.⁶²

Jos samo ovo pitanje: a kakve su to djevice *canonicae*, koje se eto spominju mučne u Syrmiju?

Njeki su htjeli, da je ovaj naziv nadodatak IX. stoljeća, jer se u to doba zvalo one djevice »kanonskima«, koje su provadjale život u zajednici (ci. Acta SS. Boll. Apr. I. p. 819, te Ado. I. c, I. 3.). Nu ovaj se naziv nalazi već u najdrevnijim rukopisima Jerinim (Bern. itd.), a ti listom potječu iz VIII. vijeka. One se tako nazivale od svoga postanja. Bile su to duhovne zene, duvne, koje mi u crkvi Hristovoj već u najranije doba nahodimo. Njima je sv. Cyprijan posvetio svoje djelo: *De habitu virginum*. (Migne, P. L. IV. c. 434—64.) Živjele bi u molitvi i kreposti, isprva u roditeljskoj kući, a kasnije često odijeljene od svijeta, u osami, njih vise pod istim krovom. Crkva ih vele poštovala i zvala časnim imenima »virgines sacrae, venerabiles, virgines Dei, sponsae Christi, puellae Dei, παρθένοι ἄγναι, ἄγναι, ἱεραικὰ σκευή itd.

Ovu lijepu crkvenu ustanovu opisao je poznati crkveni ikono-

⁶¹ Zašto s njima navadja i sv. Florentina, Geminijana, Satura i Secunda, nije mi nikako jasno. — Coletu u svom martyrologiju (VIII. 298), VIII. Id. Apr. navadja sv. Rufinu, Moderatu, Romanu, Secundu te ostalih VII a V. Id. Apr. razlikuje dvije skupine syrmijskih djevoja (5 i 7). Sv. Demetrija djakona ne ubraja u Syrmij.

⁶² Biskup Szrenyi u svojim litanijama pribraja također sve ove mučenike, što ih imamo u Jer. martyrologiju, u Srijem. Pace pored Montana navadja i Montinijana, te razlikuje 5 i 7 syrmijskih djevoja.

graf Mons. Wilpert u djelu: Die Gottgeweihten Jungfrauen in den ersten Jahrhunderten der Kirche. (Freiburg 1892.) To je prvi nac njegovih u mnogom pogledu epohalnih radovâ. On nam kazuje na 47. str. svoga djela, da su bile dvije vrsti ovakovih djevice, jedne, što su u samostanima zajednički život provodile, i te se zvale virgines monasticae, a druge, koje bi ostajale u svojim domovima, nu ih crkva kao izabrane duše u svoje zapisnike, u svoje matice, u kanoone bilježila (*ἐν τῷ τῶν ἐκκλησιῶν κανόνι*), kao ono biskupe i druge odličnike, pa im davala častan pridjev *virgines canonicae, virgines ecclesiasticae*. (Isp. Socrates, Hist. eccl. I. c. XVII. kod Migne-a, P. Gr. LXVII. c. 121.) — Naših dakle sedam syrmijskih djevice nijesu bile nikakove redovnice u strogom smislu riječi, nego su spadale u red bogobojaznih duša kršćanskih, koje su obično nazivali *ἀσκηταί, σπουδαῖοι*. Da je pako u to rano već doba i u Syrmiju bio bujan život kršćanski, i plodio djevicama i pustinjacima, uči nas i povijest sv. Synerota.

Resumišući dojakošnje izvode reći mi je, da su sv. Montan i Maxima, sv. Irenej, sv. Demetrij djakon i sedam kanonskih djevice kao syrmijski mučenici nad svaku sumnju autentični. Da su bili i *martyres vindicati* suglasno svjedoče barem zapadni martyrologiji počevši od Jerinoga. Za Montana i Maximu, ter sv. Ireneja kazuju to i *acta Pollionis*, koja su pisana nekoliko decenija kasnije iza njihove smrti. Za samoga sv. Ireneja jamči klasična, takodje drevna njegova *passio*. Njega je već u najranije doba slavila istočna crkva. — Broj XL svetiteljâ sa Montanom, a tako i ona mučenička četa u vezi sa Irenejem, nije do izvjesnosti zajamčena. — Svakako se mora iz syrmijskoga kataloga izbrisati sv. Quadrata, Theodosija, Emanuela, jer su u nj bez pravoga razloga uvedeni.

Smrt svih ovih mučenika valja postaviti u prvu dobu Dioklecijanovâ progonstva, najkasnije u god. 304. To nam kazuju akta sv. Ireneja i sv. Polliona. Posve je pogrešno, što im Baronij u svojim *Annalima* (ed. 1738. III. p. 455) mučeništvo istom 308. godine bilježi.

